

FAMILIA CA SURSĂ DE ANXIETATE LA ELEVII DIN CICLUL PRIMAR

*Iulia RACU, dr., conf. univ.,
Anna COMENDANT, psiholog,
liceul teoretic „Ion Creangă”*

Summary

The experimental approach described in this article revealed that the anxiety is a phenomenon that is increasing nowadays. 48% and 50% of little school children manifest moderate and high level of anxiety. Also are highlighted the most important factors that determine anxiety at little school children. The most important are family factors. Unfavourable, anxious, conflict, hostile and aggressive climate in family causes a high level of anxiety at little school children.

O categorie de factori implicați în apariția anxietății la elevii din ciclul primar sunt cei social-psihologici. În această categorie se includ totalitatea factorilor socio-afectivi, socio-culturali și educaționali din cadrul grupurilor umane în care trebuie să se integreze ș colarul.

În analiza factorilor socio-psihologici determinați ai anxietății la elevul din clasele primare, atenția cea mai mare o vom acorda factorilor ce țin de mediul familial, considerându-le drept cadru hotărâtor al dezvoltării personale ale acestuia [2, pag. 39].

Familia reprezintă cel dintâi și cel mai important context de viață cu un rol deosebit în socializarea copilului. După cercetătorul P. Osterrieth, sentimentul de siguranță, singurul care permite ș colarului să se emancipeze și să-și dobândească personalitatea, depinde de următoarele condiții: protecția împotriva agresiunilor venite din afară, satisfacerea trebuințelor elementare, coerența și stabilitatea cadrului de dezvoltare, sentimentul de a fi acceptat de ai săi ca membru al familiei, de a fi iubit, de a i se accepta caracteristicile individuale, de a avea posibilitate de a acționa și de a dobândi o experiență personală [2, pag. 40].

Demersul de față s-a oprit asupra cercetării anxietății și a factorilor familiari ce determină anxietatea la elevii din ciclul claselor primare.

Au fost supuși studiului 135 de elevi din clasele a II-a, a III-a și a IV-a de la liceul teoretic „Vasile Vasilache” din municipiul Chișinău. Vârsta subiecților este cuprinsă între 8 și 11 ani.

În funcție de obiectivele enunțate, am ales o serie de metode care să examineze cât mai autentic variabilele supuse cercetării: anxietatea și factorii determinanți ai anxietății la elevii din ciclul primar. În acest sens, pentru investigare am utilizat următoarele metode și instrumente: Scala de manifestare a anxietății la copii și Desenul familiei în acțiune (KFD – Kinetic Family Drawings R. Burns, H. Kaufmann).

Pentru investigarea anxietății la elevii din ciclul primar am aplicat Scala de manifestare a anxietății la copii.

Rezultatele obținute privind nivelul de manifestare a anxietății la elevii din ciclul primar din lotul experimental sunt prezentate în figura 1.

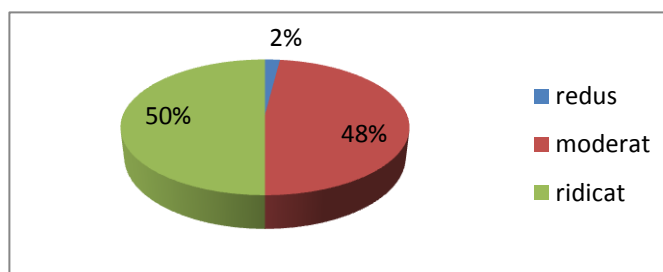

Fig. 1. Repartiția rezultatelor privind nivelul de anxietate la elevii din ciclul primar supuși experimentului

Analiza datelor din figura 1 ne permite să constatăm că 2% din elevii din ciclul primar manifestă un nivel redus al anxietății, 47% din elevii din ciclul primar prezintă un nivel moderat de anxietate și 51% din elevii ciclului primar au un nivel ridicat de anxietate.

Pentru acești școlari sunt specifice stări de anxietate care sunt puternic asociate cu manifestări fiziologice și psihosomatice. Pe acești copii îi caracterizăm ca persoane anxioase, neliniștite, crispate fizic și încordate psihic. Înaintea unei confruntări, aceștia simt o epuizare interioară și o dorință de a termina ceva, care, de fapt, nici nu a început. Este posibil ca starea neplăcută pe care o resimt să fie însoțită uneori de stări fiziologice deranjante ca cefalee, vomă, micțiune. Elevii acestui grup trăiesc acut o stare de neputință cu atât mai accentuată, cu cât solicitările sunt mai complexe și mai intense.

Pentru identificarea factorilor familiali ce determină apariția și instaurarea anxietății la elevii din ciclul primar, am aplicat testul proiectiv Desenul familiei în acțiune. Acest test proiectiv oferă o bogată informație despre situațiile concrete din familiile subiecților testați, ajută la determinarea tipurilor de relații construite în cadrul familiei.

Tabelul 1. Distribuția rezultatelor privind indicii testului Desenul Familiei în acțiune la elevii din ciclul primar cu diferite nivele de anxietate

Anxietate	Situațiile familiale favorabile	Anxietate în familie	Conflict în familie	Simțul inferiorității	Ostilitate în familie
Redus	0,76	1,09	1,07	0,38	0,20
Moderat	0,54	1,56	1,98	0,76	0,21
Ridicat	0,37	2,19	2,34	1,74	0,24

Examinarea rezultatelor obținute la indicele situația familială favorabilă ne permite să menționăm că cel mai înalt scor mediu de 0,76 (u.c.), îl prezintă elevii din ciclul primar cu un nivel redus de anxietate care cresc în familii cu un climat favorabil. În situația socială de dezvoltare a acestor elevi mici există maximum de înțelegere, respect și ajutor reciproc, responsabilitate, simpatie, atașament, dragoste, toleranță, acceptare, cooperare și încredere. Familia îi oferă copilului

securitate, intimitate, liniște și relaxare care sunt condiții fundamentale în procesul de formare a încrederii și echilibrului acestuia.

Elevii din ciclul primar cu un nivel moderat de anxietate obțin un scor mediu de 0,54 (u.c.) la același indice, ceea ce presupune o situație socială de dezvoltare mai puțin favorabilă. Acești elevi cresc într-o atmosferă unde li se oferă mai puțină dragoste, încredere și căldură. În aceste familii uneori au loc neînțelegeri, situații tensionate, neacceptare și conflicte. Atitudinea rece și de respingere din partea familiei determină manifestarea unui nivel moderat de anxietate.

Situația socială de dezvoltare nefavorabilă determină un nivel ridicat de anxietate, cu cel mai jos scor mediu de 0,37 (u.c.). Potrivit psihologilor A. Blau și W. Hulse, în familia în care crește copilul anxios prevalează emoțiile negative, neînțelegerile, concurența, antipatia, lipsa de respect, încordarea, neacceptarea, neliniștea și insecuritatea [2, pag. 92]. Un astfel de elev, încă din perioada ș colară mică, este lipsit de încredere, dragoste, căldură și suport din partea părinților. Copilul care nu se simte înconjurat cu suficient sprijin afectiv nu reușește să găsească în el forța de a-și depăși și de a-și controla temerile și anxietatea.

Studiul de corelație a rezultatelor ne permite să menționăm că a fost stabilită o corelație pozitivă semnificativă între nivelul de anxietate a școlarului mic și situația familială în care acesta crește, coeficientul de corelație constituind $r=0,406$, $p=0,05$. Prin urmare, o situație familială nefavorabilă, neprielnică și dezavantajoasă, impregnată cu emoții negative determină un nivel ridicat de anxietate.

În continuare vom examina un alt indice al testului, și anume anxietatea în familie. Elevii din ciclul primar cu un nivel redus de anxietate prezintă cel mai scăzut scor mediu de 1,09 (u.c.). Părinții acestor copii manifestă un comportament liniștit, pașnic, cumpătat, destins și au o atitudine echilibrată, binevoitoare, temperată și par lipsiți de griji.

Elevii cu un nivel moderat de anxietate prezintă un scor mediu de 1,56 (u.c.) la indicele anxietate în familie. Părinții acestor copii periodic manifestă un grad moderat de nervozitate, sunt cuprinși de neliniște accentuată. Trăiesc încordat, au o predispunere de a lua totul în serios. Toate aceste trăiri sunt preluate de elevul mic și pot fi observate și în comportamentul acestuia.

Subiecții cu un nivel ridicat de anxietate prezintă cel mai înalt scor mediu, și anume cel de 2,19 (u.c.) privind nivelul de anxietate în familie. Conform cercetătorilor T. Lavrentieva, N. Nekrasova, Z. Nekrasova, A. Prihojan și A. Zaharov, anxietatea este contagioasă: copilul o resimte pe cea a părinților și o trimite înapoi ca pe un ecou. Este sigur faptul că o copilărie trăită alături de o mamă (sau un tată, deși tații anxioși sunt mult mai rari) îngrijorată în permanență îl predispune pe copil să se comporte la fel. Astfel de părinți le transmit copiilor imaginea unei lumi periculoase, pline de capcane, în care copilul desinestător nu se poate dezvolta liber în funcție de plăcerile și nevoile sale. Copilul reacționează la neliniștea părinților printr-o neliniște și mai mare, pentru că nici nu știe cum să o exprime și nici nu înțelege ce se întâmplă. Nu este nici măcar în măsură să aprecieze realitatea pericolelor. Este dezarmat, incapabil să se detașeze de ceea ce trăiește și are foarte puține mijloace pentru a se apăra de neliniștea părinților. Dacă tatăl este mai destins și reprezintă o contrapondere la anxietatea mamei, elevul mic se va putea sprijini pe el. Dar datorită numărului mare de familii temporar dezintegrate, în care tatăl lipsește, copilul nu este în contact direct decât cu mama care îl menține dependent. Există riscul ca el să dezvolte la rândul său o anxietate pe care cu greu o va învinge [2, pag. 93].

Corelația pozitivă stabilită pentru acest parametru al testului este de $r=0,248$, $p=0,05$, fapt ce ne confirmă că anxietatea elevului din ciclul primar este preluată din familie.

Următorul indice este conflictul în familie. Media minimă de 1,07 (u.c.) privind conflictualitatea în familie o dețin elevii din ciclul primar cu un nivel redus de anxietate. Acești școlari cresc într-o familie unde relațiile între membrii ei sunt armonioase, pline de afecțiune, unde există compromis, empatie și încurajare, părinții oferindu-le copiilor modele de comportament bogate în emoții pozitive ceea ce le oferă siguranță.

Valoarea medie de 1,98 (u.c.) o indică școlarii mici cu un nivel moderat al anxietății, ceea ce presupune că ei cresc într-o familie în care uneori au loc dezacorduri, certuri, neînțelegerile și contradicții dintre părinți, fapt care condiționează apariția anxietății.

Este de remarcat că media maximă de 2,34 (u.c.) o prezintă elevii cu un nivel ridicat de anxietate. Aceste rezultate confirmă că școlarii mici cu un nivel ridicat de anxietate provin din familii în care relațiile dintre membrii acestora sunt conflictuale și ostile, iar părinții oferindu-le zilnic copiilor modele de comportament lipsit de afecțiune ce dezvoltă și înrădăcinează la copil insecuritatea, grijile și neliniștea.

Studiul de corelație ne-a oferit un coeficient de corelație pozitiv $r=0,238$, $p=0,05$. Vom remarca faptul că bătaia, conflictul, cearta, critica, dacă sunt permanente, generează destrucțiuni ale personalității care pot determina instaurarea anxietăți puternice. Concluzii similare sunt rezumate și în alte cercetări psihologice realizate de A. Bacus, B. Cociubei, T. Dragunova, J. Eckersleyd, I. Mitrofan, E. Novikova, A. Prihojan [1, pag. 15, 3, pag. 92, 4 pag. 18].

Cu privire la indicele simțul inferiorității în familie, menționăm că elevii din ciclul primar cu un nivel redus al anxietății prezintă un scor mediu de 0,38 (u.c.). În astfel de familii copilul simte că este important, acceptat așa cum este, se simte unic. Aceasta contribuie la dezvoltarea respectului de sine și a încrederii că toate obstacolele sunt trecătoare deoarece este ferm convins că le poate depăși.

Elevii mici cu un nivel moderat al anxietății, la același indice, demonstrează un scor mediu de 0,76 (u.c.), ceea ce sugerează că acceptarea și dragostea oferită de părinți este condiționată de comportamentul școlarului mic. Uneori întâlnim situația în care copilul nu știe cum să se comporte pentru a fi apreciat de către părinți, fapt ce îi provoacă multe griji, preocupări și anxietate.

Școlarii mici cu un nivel ridicat al anxietății prezintă cel mai înalt scor mediu, care este de 1,74 (u.c.), ceea ce presupune că în mediul social de dezvoltare sunt frecvente situațiile în care copilul se simte neglijat, inferior și marginalizat față de un alt membru al familiei. În acest context, A. Adler menționează că sentimentul de inferioritate dezvoltat în familie poate evolua spre starea de complex, spre apariția unui profund sentiment de neputință, de incapacitate care se poate prelungi prin dezvoltarea unei reacții de introversiune exagerată, de abandon și care poate impulsiunea anxietatea [2, pag. 94].

Coeficientul de corelație pozitiv obținut este $r=0,132$, la pragul de semnificații $p=0,05$ ceea ce ne permite să susținem că respingerea, dezaprobarea, blamarea și stigmatizarea copilului determină un nivel puternic de anxietate.

Rezultatele obținute la variabila ostilitate în familie se prezintă în modul următor. Elevii din ciclul primar cu un nivel redus de anxietate obțin o medie de 0,2 (u.c.). În aceste familii există o atmosferă caldă, cu relații armonioase, cu încredere și stabilitate emoțională.

În același timp, elevii mici cu un nivel moderat al anxietății obțin o cotă medie de 0,21 (u.c.), ceea ce presupune o familie cu relații puțin ostile între membrii familiei, deși totuși există divergențe, conflicte și uneori manifestări de ură.

Elevii mici cu un nivel ridicat al anxietății obțin un scor mediu de 0,24 (u.c.), ceea ce denotă faptul că elevii cresc într-o familie în care relațiile dintre membri sunt dușmănoase, persistă ostilitatea, ura și frustrarea, negativismul, instabilitatea emoțională. Manifestarea îndelungată a acestor forme de comportament afectiv în familie generează formarea unor trăsături negative ale personalității și consolidarea acestora.

De asemenea există o corelație pozitivă între nivelul anxietății și ostilitatea din familie, $r=0,177$, $p=0,05$. Astfel, atitudinea dușmănoasă, plină de ură și antipatie creează condiții pentru dezvoltarea anxietății.

În concluzie vom consemna că elevii din ciclul primar cu diferite nivele de anxietate provin din familii cu un climat afectiv diferit ca situație concretă de dezvoltare. Astfel, școlarii educați într-o situație socială armonioasă, în care părinții sunt un exemplu, poate nu constant, dar durabil de afecțiune și bucurie de viață, manifestă un nivel redus de anxietate. Copiii cresc cu mai multă încredere și respect de sine. Părinții care se stimează și au încredere în sine sunt apti să transmită aceste calități copiilor. Ele sunt „absorbite” cu ușurință de către copil, el reproducând schemele de comportament pe care le are în fața ochilor. Cu cât se va simți mai iubit și mai acceptat, așa cum este, cu atât va avea mai multă încredere în sine, în timp ce școlarii mici cu un nivel ridicat de anxietate cresc într-o atmosferă de frică, aversiune sau de restricții permanente care duc la inhibare. Carențele familiale se reflectă întotdeauna în psihicul și în comportamentul copilului generând sentimente de respingere, stări de neliniște, așteptare încordată și anxietate.

Bibliografie

1. Eckersleyd, J., Copilul anxios. Adolescentul anxios, tr. de Chircea, B., Antet XX Press, Prahova, 2005.
2. Racu, Iu., Anxietatea la preadolescenții contemporani și modalități de diminuare. Teză de doctor în psihologie, Chișinău, 2011.
3. Прихожан, А., Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика, МОДЭК МПСИ, Москва, 2000.
4. Тревога и тревожность. Хрестоматия, Сост. и общая ред. В. Астапова, В., ПЕР СЭ, Москва, 2008.